

Το θέμα της Συνάντησης της Αμερικανικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας (A.S.A)* για το 1992.

Προτάσεις για διεύρυνση
του διεθνούς ρόλου της
και της συμμετοχής των διεθνών μελών της
στην λειτουργία της

Φίλιππος Νικολόπουλος**

Η Αμερικανική Κοινωνιολογική Εταιρεία απεφάσισε το θέμα του συνεδρίου της για το καλοκαίρι του 1992 (Pittsburg της Πενσυλβανίας, 20-24 Αυγούστου) να είναι «Η Κοινωνιολογία και η Ανασυγκρότηση της Κοινωνίας». Η καταλυτική κρίση

των χωρών του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού» σε συνδυασμό με την έξαρση εθνικιστικών και θρησκευτικών κινημάτων, όπως και άλλων κοινωνικών αντιδράσεων, στις οποίες καταρχήν φαίνεται να κυριαρχεί ένα «ανορθολογικό» και «οπισθοδρομικό» στοιχείο, θα πρέπει να προβληματίσει αρκετά τους Αμερικανούς κοινωνιολόγους, καθώς παρακολουθούν την συνεχιζόμενη πορεία του εξορθολογισμού της παγκόσμιας πια κοινωνίας ως μια αναπόδραστη διαδικασία.

Η προβληματική πάνω στην οποία στηρίχθηκε η επιλογή του θέματος για την φετεινή συνάντηση της

* Όποιος κοινωνιολόγος θα ήθελε να επικοινωνήσει με την διοίκηση της A.S.A. ή με κάποιο τμήμα της, για οποιοδήποτε θέμα, μπορεί ν' απευθυνθεί στην εξής διεύθυνση: American Sociological Association, 1722 N. Street, N.W., Washington, D.C. 20036, U.S.A.

** Ειδικός επιστήμων στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

A.S.A. σε γενικές γραμμές, με βάση τα ίδια τα κείμενα που μας έστειλε ο πρόεδρος της James Coleman, μπορεί να σκιαγραφηθεί ως εξής: Από τον περασμένο αιώνα κι ύστερα βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα συνεχή και ραγδαίο εξορθολογισμό της κοινωνίας μας, εξορθολογισμό για τον οποίο ο Max Weber έδωσε αρκετά έγκαιρες και κατατοπιστικές αναλύσεις –η αναφορά στον Weber γίνεται από την ίδια την A.S.A., πράγμα που σημαίνει ότι η επικαιρότητα του συγγραφέα της «Προτεσταντικής ηθικής και του Πνεύματος του Καπιταλισμού» κάθε άλλο παρά μειωμένη είναι στις Η.Π.Α. Από την κυριαρχία των πρωτογενών ομάδων (οικογένεια, κοινότητα) περάσαμε στην κυριαρχία των δευτερογενών με εξαιρετικά διαφοροποιημένες δομές και μ' εξειδικευμένους σκοπούς. Η οικονομία μας πια στηρίζεται κυρίως στην βιομηχανική παραγωγή και στον τριτογενή τομέα παροχής υπηρεσιών. Η κοινωνική πρόνοια είναι οργανωμένη μέσω κρατικών υπηρεσιών, πράγμα που δίνει στο άτομο την δυνατότητα πια ν' αδιαφορεί για τις στηρίξεις της οικογένειας και της «κοινότητας». Η διασκέδαση είναι εμπορευματοποιημένη, ενώ η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ο κοινωνικός έλεγχος γνώρισαν μια εκτεταμένη ορθολογικοποίηση. Ο τελευταίος ιδιαίτερα κάνει έντονη την παρουσία του μέσω κυρίως του συστήματος των τυπικών γραπτών νόμων και της πρακτικής του εγγύησης για την αποτελεσματική εφαρμογή του, των κρατικών δηλαδή κατασταλτικών μηχανισμών.

Στα πλαίσια αυτής της καθολικής διαδικασίας του εξορθολογισμού – εννοείται βέβαια ότι οι Αμερικανοί

έχουν στον νου τους κυρίως τον λεγόμενο ανεπτυγμένο κόσμο που συμπαρασύρει όμως και τις άλλες περιοχές του πλανήτη μας– οι κοινωνικοοικονομικές αλληλεπιδράσεις απλώνονται πια σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό το πέρασμα στο επίπεδο των παγκόσμιων αλληλεπιδράσεων, οδηγεί με την σειρά του στην εμφάνιση ισχυρών μεταναστευτικών ρευμάτων και σ' άλλες αλλαγές, που συνίστανται σε ποικίλες αναδομήσεις της κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής οργάνωσης ολόκληρου του κόσμου.

Παράλληλα όμως προς την διαδικασία του καθολικού εκσυγχρονισμού παρατηρούνται και φαινόμενα αντίστασης ορισμένων παραδοσιακών θεσμών και νοοτροπιών, που κατά κάποιο τρόπο αντιτίθενται στην προηγούμενη κατεύθυνση. Κι εδώ υπάγουμε τα πρόσφατα εθνικιστικά κινήματα, ακραίες ή μη μορφές, που οδηγούν πολλές φορές σ' ανεξήγητες αιματηρές συγκρούσεις, όπως επίσης και τα φανατικά θρησκευτικά κινήματα (fundamentalist religions) που κινητοποιούν τις θρησκευόμενες μάζες προς αντίθετες κατευθύνσεις απ' εκείνες, που πηγάζουν από την Weltanschauung του δυτικού ορθολογισμού. Πώς πρέπει λοιπόν να εκτιμηθούν και να εξηγηθούν αυτά τα φαινόμενα;

Η A.S.A., ή τουλάχιστον η επίσημη εκπροσώπησή της, φαίνεται ότι πιστεύει ότι η κοινωνιολογία γεννήθηκε κι αναπτύχθηκε στα πλαίσια του κοινωνικού εξορθολογισμού. Ακόμη πιστεύει ότι ενεπλάκη στην περιπέτεια της εφαρμογής της μαρξιστικής θεωρίας στην Σοβιετική Ένωση, που ξεκίνησε με τις προσπάθειες του Βλ. Ιλίτς Λένιν και κατέληξε σε μια μεγάλη αποτυχία, απο-

τυχία ουσιαστικά ενός εγχειρήματος για κοινωνική αναδιάρθρωση – βέβαια στο σημείο αυτό η αμερικανική άποψη μπορεί ν' αντιμετωπιστεί κριτικά: κατά πόσο ευθύνεται η μαρξιστική θεωρία, ως κοινωνιολογική θεωρία, ή και το σύνολο της κοινωνιολογικής επιστήμης, για την αποτυχία του Σοβιετικού εγχειρήματος, που είναι δεκτικό, όπως και η ίδια η Οκτωβριανή επανάσταση, ιδιαίτερης ιστορικής ερμηνείας; Και για να χρησιμοποιήσουμε ένα ανάλογο παράδειγμα: Κατά πόσο ευθύνεται η προοδευτική κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία της Γαλλίας κατά τον 18ο αιώνα για το ότι η Γαλλική Επανάσταση κατέληξε στην τρομοκρατία και τον Βοναπαρτισμό;

Άσχετα όμως από την περιπέτεια του μαρξιστικού εγχειρήματος στην Ανατολή, για τους Αμερικανούς κοινωνιολόγους, η διαδικασία του εξορθολογισμού θα συνεχισθεί, άσχετα αν βοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση η κοινωνιολογική γνώση ή όχι. Ωστόσο γι' αυτούς γίνεται δεκτό ότι η κοινωνική θεωρία και έρευνα καταδεικνύει ότι η κοινωνική αλλαγή ολοένα και περισσότερο είναι αποτέλεσμα σχεδιασμού (result of design). Έτσι με βάση αυτή την παραδοχή επανασυζητείται το ζήτημα της διατήρησης κάποιων παραδοσιακών θεσμών – που κανονικά ο ρυθμός του εκσυγχρονισμού τείνει να εξαφανίσει –, αν καθιστούν την ζωή μας πιο ανθρώπινη.

Βέβαια τα θέματα που πρέπει να συζητηθούν είναι πολλά. Πώς ακριβώς θα χρησιμοποιηθεί η κοινωνιολογική γνώση κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε πολλά επίπεδα κοινωνικής οργάνωσης – από το διαπροσωπικό στο διεθνές; Πώς θα

αποφύγουμε την επανάληψη θεωρητικών εκδοχών που ουσιαστικά «πρακτορεύουν» το υπάρχον σύστημα ή απηχούν ξεπερασμένες ιδέες του δικού μας εθνικού πολιτισμού; Πώς πρέπει να διαπαιδαγωγήσουμε τη νέα γενιά των κοινωνιολόγων, που θα εργασθούν στον 21ο αιώνα για την συγκρότηση της μελλοντικής κοινωνίας;

Για τον πυρήνα της παραπάνω αμερικανικής κοινωνιολογικής προβληματικής πολλά θα μπορούσαν να παρατηρηθούν. Κατ' αρχήν ξεχωρίζουμε την σημασία που δίνεται στην διαδικασία του καθολικού πια εξορθολογισμού και της δυνατότητας για επιστημονικό σχεδιασμό της κοινωνίας – μήπως έτσι όμως ανοίγεται κι ο δρόμος για την λεγόμενη «κοινωνική μηχανική»; – Ωστόσο ανοίγοντας μια τέτοια συζήτηση θα έπρεπε περισσότερο να σταθούμε στις ιστορικές ορίζουσες της παραπάνω διαδικασίας από κοινωνία σε κοινωνία κι από πολιτισμό σε πολιτισμό. Υπάρχουν συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές δομές σε κάθε επί μέρους χώρα ή ομάδα χωρών με τα δικά τους ειδικά χαρακτηριστικά, που εμποδίζουν να πραγματοποιηθεί μια ενιαία και καθολική διαδικασία εξορθολογισμού χωρίς επί μέρους διαφορές. Η γενική τάση βέβαια υπάρχει, αλλά πρέπει να τύχει μελέτης στις συγκεκριμένες κι εξειδικευμένες μορφές της, που αναγκαστικά είναι συνδεδεμένες όχι απλά με τις διαφορές στις επί μέρους δομές, αλλά και με ζητήματα διεθνών εξουσιαστικών σχέσεων, εμφανών ή αφανών.

Ύστερα η κοινωνική αλλαγή έρχεται οπωσδήποτε από «τα πάνω», ως προϊόν σχεδιασμών πολιτικών ή επιστημονικών διευθυντηρίων ή

διατηρεί πάντα μια δική της, έως ένα βαθμό, «αυτόνομη» δυναμική, που προσδιορίζει κι αυτή εξελίξεις και δεν προσδιορίζεται καθοριστικά από συνειδητούς ορθολογικούς μηχανισμούς; Δεν εννοούμε οπωσδήποτε καθολικούς ιστορικοκοινωνικούς νόμους, αλλά ιστορικοκοινωνική δυναμική, που έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και στέλνει τα δικά της μηνύματα στους μηχανισμούς αποφάσεων, άσχετα από το περιεχόμενο και τις επιδιώξεις του κόσμου των «κοινωνικών σχεδιαστών». Ο κοινωνικός σχεδιασμός και η κοινωνική μηχανική έχουν τις δικές τους παγίδες, που αν δεν τις προσέξεις, μπορείς να καταλήξεις σε μια νέου τύπου «μηχανοποίηση» του ανθρώπου.

Ακόμη ένα σημαντικό σημείο στο οποίο οφείλει να σταματήσει κανείς είναι τα στοιχεία «μπούμεραγκ» της ορθολογικοποίησης. Η διαδικασία για την οποία μιλάμε συνδέθηκε αποφασιστικά με την επεκτατική τάση του ανθρώπου πάνω στη φύση. Η σύγχρονη όμως παγκόσμια οικολογική κρίση τι είδους μαρτυρία παρέχει; Ασφαλώς και δεν αποτελεί ενθάρρυνση για επιτάχυνση των ρυθμών της επιστημονικής κυριαρχίας πάνω στην φύση, τουλάχιστον, κάτω από όρους που γνωρίζαμε πριν. Η αυστηρή κριτική του σύγχρονου οικολογικού κινήματος ενάντια στην δυτική υπερορθολογικοποίηση δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη;

Στην αμερικανική όμως προβληματική υποφώσκει ένα στοιχείο αδιαπραγμάτευτης και απεριόριστης αποδοχής του εξορθολογισμού, ως της πλέον καθοριστικής διαδικασίας για την οικοδόμηση της παγκόσμιας κοινωνίας του 21ου

αιώνα. Οι αμερικανοί επιστήμονες δίνουν την εντύπωση πολλές φορές ότι ηθελημένα αγνοούν το μήνυμα—εν πολλοίς απαισιόδοξο— βασικών εκπροσώπων της ευρωπαϊκής πνευματικής ανατρεπτικής παράδοσης (Μπωντλαίρ κι οι άλλοι «καταραμένοι» ποιητές, πρώτο κύμα των μαχητικών σουρρεαλιστών ή ακόμη κι ο κεραυνός του πνεύματος κι αμφισβητίας της παντοκρατορίας των θετικών επιστημών Φρειδερίκος Νίτσε κ.ά.). Και πρόκειται για μια παράδοση, που σ' ένα μεγάλο μέρος της κάθε άλλο παρά ενθαρρυντική είναι για την απεριόριστη αποδοχή της «πανάκειας» του ορθολογισμού, και για την οποία θα συγκατανευαν ακόμη και Αμερικανοί πνευματικοί δημιουργοί, όπως π.χ. ο νατουραλιστής ποιητής Γ. Γουίτμαν ή ο συγγραφέας του «Τροπικού του Καρκίνου» Χ. Μύλλερ—οι αναφορές μας είναι πλήρως νομιμοποιημένες, διότι πέραν οτιδήποτε άλλου, μπορούν και πρέπει να λειτουργήσουν ως πρόκληση ενάντια στον «κοινωνιολογικό τεχνοκρατισμό», που κυρίως έχει καλλιεργηθεί στις Η.Π.Α.

Τέλος σχετικά με την λειτουργία της Α.Σ.Α. και ιδιαίτερα σχετικά με το ζήτημα της συμμετοχικότητας των μελών της στην λειτουργία των τμημάτων και επιτροπών της και γενικότερα στην διαδικασία λήψης των αποφάσεών της αξίζει ν' αναφερθούν τα εξής: Η Α.Σ.Α. είναι ένας μεγάλος πια τυπικός επιστημονικός οργανισμός με χιλιάδες μέλη όχι μόνο από την Αμερική αλλά κι από πολλά άλλα μέρη του κόσμου. Τα διεθνή της μέλη ενημερώνονται μεν για τις δραστηριότητες, εκδόσεις της και τις επιστημονικές της συναντήσεις, αλλά έχουν μειωμένη ουσιαστική συμμετοχή στα τεκται-

νόμμενα στους κόλπους της. Βέβαια στις ποικίλες εκλογές που γίνονται –κεντρικές και κατά τμήματα για την ανάδειξη των συμβουλίων– λαμβάνουν μέρος, αφού ενημερώνονται δι’ αλληλογραφίας. Αλλά το ζήτημα δεν είναι μόνο εκεί. Ψηφίζουν μεν, αλλά δεν έχουν οι ίδιοι δυνατότητα εκλογής. Αφού ο αριθμός των διεθνών μελών διαρκώς αυξάνεται είναι εύλογο και δίκαιο να έχουν και αυτοί μια δική τους εκπροσώπηση στην διοίκηση της A.S.A. ή τουλάχιστον να γνωρίζουν κάποια επιτροπή της A.S.A. που ν’ αποτελείται από διεθνή μέλη και ν’ ασχολείται αποκλειστικά με την οργάνωση και την επικοινωνία αυτών ακριβώς των μελών. Μια τέτοια ρύθμιση θα ήταν σύμφωνη με την επέκταση του διεθνούς ρόλου της εταιρείας και θα διευκόλυνε πολύ περισσότερο την λήψη κι επεργασία των μηνυμάτων της διεθνούς κοινωνιολογικής οικογένειας από πλευράς διοίκησης. Το αυξανόμενο τμήμα των διεθνών μελών της εταιρείας δεν μπορεί να παραμένει απλός θεατής σ’ ένα «παιχνίδι» διοίκησης, που παίζεται αποκλειστικά από Αμερικανούς.

Με βάση λοιπόν αυτές τις σκέψεις σ’ επικοινωνία δι’ αλληλογραφίας που είχε ο υποφαινόμενος με τον πρόεδρο της A.S.A., James Coleman, πρότεινε ως διεθνές μέλος της εται-

ρείας, να ιδρυθεί μια ειδική επιτροπή, που ν’ αποτελείται από διεθνή μέλη της και που να έχει αποκλειστική αρμοδιότητα την οργάνωση κι επικοινωνία αυτών ακριβώς των μελών, καθώς και την ουσιαστική, αποτελεσματική και γενικότερα λειτουργική σύνδεσή τους με την διοίκηση και τον μηχανισμό αποφάσεων της εταιρείας.

Η απάντηση του Προέδρου ήταν κατ’ αρχήν ικανοποιητική. Έγραψε ότι συμφωνεί απόλυτα με την θέση ότι η διεθνής διάσταση της A.S.A. αυξάνεται, γι’ αυτό, κατά τα λεγόμενά του, προσαθεί το συνέδριο της A.S.A. τον Αύγουστο του ’92 να έχει κατεξοχήν διεθνή χαρακτήρα.

Ύστερα δήλωσε ότι είναι απόλυτα θετικός για την δημιουργία μιας επιτροπής της A.S.A. εξειδικευμένης στα διεθνή μέλη της και είπε ότι θα φέρει το ζήτημα στο συμβούλιο της εταιρείας με σκοπό μέχρι το νέο συνέδριο του Αυγούστου αυτή η επιτροπή να έχει ιδρυθεί και να λειτουργεί. Αναμένουμε λοιπόν αποφάσεις κι ευελπιστούμε ότι το ζήτημα της ουσιαστικής συμμετοχής των διεθνών μελών στα τεκταινόμενα της «εταιρείας» θ’ αντιμετωπιστεί από την υπάρχουσα διοίκηση της A.S.A. στις πραγματικές του διαστάσεις και με την ειλικρινή δέουσα προσοχή.

